

Recenzii

de a aborda „Divergențele” într-o notă mai personală, probabil de dragul menținerii obiectivității, ceea ce îl împiedică pe autor să-și dezlănțuie adevăratul spirit critic.

Astfel, alături de calitatea informației, trebuie apreciată exprimarea clară, „de o profundă limpezime” (T. Baconschi), care trădează acea „seninătate padoxală, deopotrivă livrescă și duhovnicească” (N. Turcan), confirmând că într-adevăr domnul Paul Siladi este „și un scriitor printre teologi”.

Asist. Dr. Dragoș Boicu

Deacon Porphyrios (Fadi) Georgi (Ed.), *Bioethics: Need for a Paradigm Shift?*, (Balmand Theological Conferences 2), Daccache Printing House, Amchit, 2012, 168 p., ISBN: 978-9953-452-42-5

Acest al doilea volum din seria „Conferințele Teologice Balamand”¹ este consacrat delicatelor și controversatelor teme ale bioeticii. El reunește referatele ținute în cadrul unui simpozion internațional organizat de Institutul de Teologie „Sfântul Ioan Damaschin” al Universității din Balamand, în colaborare cu Academia din Hofgeismar și Biserica protestantă din Kurhessen-Waldech (Germania), în perioada 1-3 decembrie 2008, cu binecuvântarea și sub patronajul Preafericitului Ignatie al IV-lea, patriarhului Antiohiei și al întregului Răsărit. La acest simpozion au luat parte doctori, educatori, teologi și cercetători sociali, care s-au aplecat asupra unor teme și controversate legate de bioetică din diferite perspective.

George Nahas, fost decan al Institutului Teologic din Balamand, în studiul „A fi, etică și spiritualitate” abordează tema semnificației trupului uman și al rolului creștinilor ca membri ai Trupului lui Hristos, Biserica. În conformitate cu tradiția ortodoxă, persoana este „individul în comunicare” (p. 18), comunicare care poate fi fie un „dialog al surzilor”, fie un „dialog al vieții”, tot așa cum trupul omului poate să fie „corp” (gr. *soma*), „templu al Duhului Sfânt”, sau „carne” (gr. *sarx*), adică loc al păcatului. Urmând spiritului, corpul este „partea vizibilă a nemărginitului” (p. 24). Valoarea lui survine chiar în calitatea intrinsecă pe care o posedă pentru comunicare; de aceea ființa umană este deopotrivă un membru social și eclesial. Plasat între imanent și transcendent, omul trebuie să-și împlinească destinul printr-o „viață în Hristos”. Aceasta este relația de iubire cu Dumnezeu - și de aici survine valoarea omului, punctul de plecare în orice evaluare a sa la nivelul problemelor bioeticii.

Martin Hein, episcopul bisericii protestante din Kurhessen-Waldech și profesor emerit la Universitatea din Kassel, analizează fecundarea *in-vitro* și provocările sale etice dintr-un punct de vedere protestant (p. 39-48). Este amintit procesul de diagnosticare al posibilităților „erori” pe care îl prezintă un embrion, precum și dorința unor medici „de a se juca în mod fals a Dumnezeu”, încercând „să repare” embrionul. Aceste excese ale biotehnologiei contemporane sunt judecate prin prisma demnității și responsabilității înaintea lui Dumnezeu.

---

¹ Primul volum: Assaad E. Kattan, Fadi A. Georgi (eds.), *Thinking Modernity, Towards Reconfiguration of the Relationship between Orthodox Theology and Modern Culture*, (Balmand Theological Conferences 1), Daccache Printing House, Amchit, 2010, 230 p. Vezi recenzia noastră în *Revista Teologică* 21 (2011), nr. 4, p. 322-324.

Recenzii

Există o graniță între Creator și creatură ce nu poate fi depășită prin tehnologie; de asemenea, niciodată nu trebuie uitată calitatea omului de „chip al lui Dumnezeu”. În consecință, tehnicile amintite ridică întrebarea dacă omul are dreptul să decidă asupra valorii sau non-valorii vieții umane. În cazul unor boli grave promisiunea unui succes terapeutic nu este o condiție suficientă pentru a se permite orice tip de experiment: „scopul nu justifică mijloacele! și procesul științific singur nu are valoare în sine!” (p. 48).

Adnan Mroueh se referă la tehnologia reproductivă asistată din practica sa ca medic. Este expus cazul unui cuplu care, după opt ani de infertilitate, au recurs la fertilizarea in-vitro și au avut o fetiță. Din anumite motive, când aceasta avea un an și jumătate, părinții au decis să facă un test de paternitate, care a demonstrat că nu există între aceștia și copil. Ordinul medicilor din Liban a trimis doi inspectori la clinică, care au descoperit că mai există alți doi embrioni înghețați la clinică; dar nici aceștia nu aparțin celor doi părinți. Cazul încă se judecă, fiind un bun exemplu pentru problemele etice majore pe care le ridică metoda reproductivă asistată (p. 49). Referindu-se la această metodă, autorul o denumește un fel de „dinamită etică” (p. 58). De asemenea, încercările de corectare din punct de vedere genetic al embrionilor este asemuită cu experimentele naziste. În fine, sunt trecute în revistă și manipulările asupra embrionilor în scop industrial consumerist. Se trage concluzia că „știința progresaază mai repede decât abilitatea noastră de a rezolva implicațiile ei etice și sociale” (p. 59-60).

Fouad Boustani, profesor emerit la Facultatea de Medicină și fost președinte al Colegiului libanez al medicilor, analizează „Bioetica în lumea arabă” (p. 63-72). Referindu-se la un document din anul 2007, privitor la problema bioeticii în cele șaptesprezece țări arabe membre ale UNESCO, el subliniază că în cadrul acestora bioetica se situează într-un context diferit față de cel din Occident. În islam, aceste probleme sunt judecate în funcție de textul Coranului, putând fi astfel identificate cel puțin două direcții: pe de o parte, cea din Alger și Maroc, supusă dreptului musulman tradițional, iar pe de altă parte, cea din Tunisia și Liban, unde au existat câteva influențe franceze. Situația bioeticii în țările arabe este categorisită drept „ambiguă” (p. 69). În orice caz, în majoritatea țărilor arabe, chestiunile de bioetică sunt reprezentate în funcție de percepțiile islamului ca religie de stat, adică față de Șaria și Fikh (jurisprudența islamică) (p. 70-71).

Profesor de etică socială la Universitatea din Marburg, Peter Dabrok subliniază importanța discernământului în evaluarea provocărilor bioetice. Baza analizei sale o constituie distincția făcută de doctrina protestantă clasică (luterană) despre cele două împărății. Această distincție a fost preluată și dezvoltată de Dietrich Bonhoeffer, care vorbește despre cele două împărății ca despre realitatea ultimă și penultimă. Împărăția lui Dumnezeu corectează și limitează lumea. Cea dintâi are prioritate față de cea de a doua (p. 75). Realitățile și problemele lumii trebuie să fie judecate din perspectiva relației omului cu Dumnezeu. De aici provine demnitatea omului, cu următoarele două consecințe: 1) Viața umană în general și fiecare ființă umană în particular trebuie să fie respectată și protejată ca un mister, și 2) Fiecare ființă umană trebuie să fie tratată ca o valoare în sine (p. 77-78). Chiar atunci când se aplică aceste două principii antropologice creștine, rămân însă o serie de ambiguități nerezolvate. Astfel, se pune problema dacă trebuie să aibă prioritate binele asupra dreptății sau invers. În fine, se mai pune problema validității libertății atunci când se încalcă prin aceasta libertatea celorlalți. Relevant în acest caz este „libertatea comunicativă”,

Recenzii

libertatea comuniunii cu Dumnezeu în Iisus Hristos. În evaluarea problemelor de bioetică se cuvine a avea în vedere cea mai importantă contribuție adusă de gândirea creștină, „comoara” care spune: „Fiecare ființă umană are o valoare în sine care trebuie recunoscută; el sau ea este o taină ce trebuie apărută, oglindind taina Atotputernicului Dumnezeu Atotmilostiv” (p. 81).

Anestis Kesselopoulos, profesor la Facultatea de Teologie din Tesalonic, leagă problemele de bioetică de cele ecologice (p. 83-93). Cele mai mari provocări ale timpului nostru sunt legate de modificările genetice ce afectează atât mediul înconjurător, cât și ființa umană. „Corecturile” naturii, căutate prin bio-tehnologie, se află în opoziție cu viziunea Sfinților Părinți referitoare la „înțelesurile, sensurile” (*logoi*) puse de Dumnezeu în creație. Libertatea omului de a acționa asupra creației poate să decadă în abuz. Aceste abuzuri – eutanasiu, avort, clonare, etc. – reflectă un narcisism al omului, dorința sa demonică de a se recrea pe sine în funcție de voia sa și nu de voia divină. Misiunea Bisericii este de a oferi un răspuns teologic problemelor omului de azi; printr-o grijă pastorală, ea are obligația de a afirma sfințenia fiecărei persoane umane.

Hishan Nashabe scrie despre „Demnitatea umană în Islam” (p. 95-97). Această expresie – „demnitatea umană” – poate avea mai multe sensuri, existând riscul de nu mai putea fi înțeleasă în mod corect. În Islam se consideră că fiecare ființă umană, ca și natura în întregime, are demnitate deoarece a fost creată de Dumnezeu Însuși. Din această perspectivă, trupul omului nu poate fi abuzat în vreun fel. Islamul a insistat pe cele cinci drepturi fundamentale ale omului: dreptul la viață, dreptul la proprietate, dreptul de a avea o familie, dreptul la religie și dreptul de a-și folosi propria facultate rațională.

Profesor de Teologie morală și Bioetică la Universitatea din Kaslik (Liban), Charbel Chlela, se referă în studiul său la problema calității vieții și la relația în comuniune a ființei umane. Dacă viața este sacră, acest fapt nu este o valoare intrinsecă, ci survine din caracterul sacru și transcendent al voinței lui Dumnezeu care a voit și l-a destinat pe om să intre în comuniune cu El (p. 102). Termenul „calitatea vieții” a apărut în anii 50 în Statele Unite, iar în înțelegerea sa trebuie avuți în vedere mai mulți factori: capacitatea de a gândi, de a lua decizii și de a avea controlul vieții cotidiene; sănătatea fizică și mentală; spațiul de locuit; relațiile sociale; credințe religioase și spirituale; valori culturale; sentimentul apartenenței la o colectivitate; considerații financiare și economice (p. 103). După cum se observă, noțiunea calității vieții este o noțiune pluridimensională, care nu se limitează la planurile individuale. Se pune astfel problema importanței dialogului cu ceilalți, fără a se uita că „adevăratul dialog este exigent” (p. 106). Aflat în relație cu ceilalți, omul se află și într-un proces de continuă căutare de sine. Căutarea sensului vieții înseamnă și căutarea unei „relații juste”, ceea ce implică anumite virtuți: prudența sau discernământul, mila și smerenia (p. 110-112).

Viorel Sava, fostul decan al Facultății de Teologie din Iași, prezintă „Dezbaterile, atitudinile și documentele Bisericii Ortodoxe Române privitoare la problemele de bioetică” (p. 115-125). Sunt evocate aici principalele date și documente prin care Biserica Ortodoxă Română a încercat să răspundă la provocările ridicate de bioetică: înființarea Comitetului Național de Bioetică (2002), care a reunit comisiile locale de bioetică formate anterior, precum și documentele Sfântului Sinod din 16 iunie 2004 – privitor la transplantul de organe – din 5-6 iunie 2005 – privitor la avort - și din aceeași dată – privitor la eutanasiu. Se arată numărul mare de avorturi din România, dar și slaba reflectare mediatică în societatea românească a eutanasiu, pentru a se trage apoi concluzia că Biserica ar trebui să se angajeze

Recenzii

în mod plener pentru eradicarea problemelor etice și sociale care se află în opoziție cu valorile creștine ale Evangheliei.

Următoarele două studii, aparținând lui Michele Daher și Lukas Ohly („Ethical issues in End-Of Life Care”, p. 127-134, și „The Metaphysics of Mercy killing”, p. 135-143) au ca subiect problema eutanasierei. Primul studiu trece în revistă principiile majore ale eticii medicale privitoare la tratarea pacienților în stadiu terminal, cu accent pe diferențierea dintre terapiile de asistare sau de retragere a mijloacelor de susținere a vieții, respectiv de moarte asistată medical. În ultima parte a studiului este expusă medicina paleativă ca o alternativă la mijloacele amintite. Al doilea studiu reamintește că de multe ori argumentele creștine sunt greu de înțeles și acceptat într-un mediu necredincios. În pofida a ceea ce spun unii, teza că în anumite cazuri moartea ar fi mai „bună” decât viața implică o dimensiune metafizică. Drept urmare, este demontată teza etică non-metafizică a filosofului american Dan W. Brock (p. 139-143). Concluzia lui Ohly este aceea că eutanasia poate fi o opțiune etică în principiu, dar numai la nivel teoretic (p. 143).

Ultimul studiu, semnat de Timothy Patitsas, se intitulează „Omul, natură divizată vs. voință în antropologia bioetică contemporană” (p. 145-161). Aici se arată că multe controverse de natură bioetică survin din două antropologii aflate în opoziție: una care insistă că identitatea umană rezidă în natura ei comună, și cealaltă care pune accentul pe voința auto-determinantă a individului uman. În fapt, opoziția dintre natură și voință o urmează pe cea dintre nominalism și realism. Soluția depășirii acestor opoziții constă în personalismul ortodox, adică în implicațiile morale ale termenului *hypostasis*. Destinul omului este de a deveni „liturgic”, de a trăi sub razele Învierii lui Hristos în care diviziunea dintre natură și voință este înlocuită de o adevărată armonie (p. 157). În cazul controverselor privitoare la avort, se amintește că acesta „devine o posibilitate medicală doar atunci când femeia a devenit mamă. Astfel, avortul voluntar este un act prin care femeia deopotrivă confirmă și distruge identitatea ei ca «mamă». Avortând copilul, ea va atenta la ceea ce ea este datorită copilului” (p. 158). De asemenea, punându-se problema libertății femeii de a decide, nu trebuie uitat că un copil nu este doar al mamei, ci și al tatălui, la fel cum este nepotul, verișorul etc. altcuiva. În această comuniune regăsim o serie de responsabilități, ceea ce trimite la o viziune ortodoxă a unei „etici ipostatice” în care identitatea cuiva este privită ca o natură și voință în relație cu alte persoane.

În Concluzie, Georges Nahas evaluează această carte ca un ghid pentru viitoare discuții, subliniind pe bună dreptate că bioetica va rămâne o problemă arzătoare pentru multă vreme de acum înainte. Pentru a da un răspuns adecvat acestor probleme de bioetică, discursul creștin trebuie să fie revizuit iar Biserica trebuie să-și asume un rol mai activ în societate, luând parte la discuțiile publice. Astfel, dintre dezideratele stringente ale Bisericii ce se cuvin a fi clarificate sunt amintite trei: clarificarea din punct de vedere teologic a conceptului de demnitate umană; abordarea multidisciplinară a aspectelor legate de „vindecare” (*curing*) și „îngrijire” (*caring*); în fine, problemele bioetice trebuie să meargă mână în mână cu grija pastorală. Nu mai puțin importantă este necesitatea unei abordări din punct de vedere interdisciplinar a bioeticii, căci bisericile trăiesc într-un context socio-cultural și religios ce determină anumite valori. Preocuparea Bisericii trebuie să fie față de realizarea unei educații care are ca premisă valorile Evangheliei.

Recenzii

Majoritatea studiilor – ca și Prefața cât și Cuvântul de deschidere, rostit de Tarek Mitri – sunt în limba engleză, excepție făcând studiile în limba franceză semnate de Georges Nahas, Fouad Boustani și Charbel Chlela. Valoarea acestor contribuții expuse anterior survine în principal din caracterul lor interdisciplinar, interetnic și interreligios: autorii aparțin Orientului sau Europei Occidentale și Răsăritene, sunt profesori de teologie, episcopi, preoți, medici, sociologi ai religiei sau bioeticieni, iar perspectivele din care scriu sunt fie religioase (creștin-ortodoxă, evanghelică sau islamică), fie laice (medicală sau al bioeticii seculare). Combinația este una eteroclită, dar cititorul poate înțelege astfel mai bine că în lumea pluralistă și globală în care trăim viziunea ortodoxă nu este singulară: mai corect ar fi deci să nu se vorbească nu de o bioetică, ci de bioetici, așa cum de altfel este folosit termenul și în titlul cărții de față.

Lect. Dr. Ciprian Iulian Toroczka

Pr. Marian Vild, *Studii biblice*, Editura Universității din București, 2018, 159 p.

Volumul de față cuprinde un număr de șase studii publicate de *Părintele lect. univ. dr. Marian Vild* în perioada 2008-2016 în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul”* din cadrul Universității din București.

Diversele probleme tratate evidențiază preocupările autorului din domeniul studiului biblic al Noului Testament, în interpretarea specifică Bisericii Ortodoxe, alături de interesul de a actualiza permanent studiul la exigențele cercetării moderne academice.

Parcurgând cuprinsul celor șase studii, reținem rezultatele cercetării interprinsă de autor, după cum urmează:

1. Metodele studiilor biblice moderne și erminia ortodoxă (p. 11-35)

Autorul pleacă de la faptul că scopul ermineuticii este unul teologic – spiritual –, în sensul că are prioritate vorbirea cu Dumnezeu, și apoi vorbirea despre Dumnezeu, dar nu oricum, ci în Duhul lui Dumnezeu, care ne va „călăuzi la tot adevărul” (Ioan 16, 13), călăuzire ce se realizează în Biserică și pentru Biserică.

Pe temeiul acestei precizări, fără a fi împotriva metodelor moderne în domeniul cercetării biblice, autorul evidențiază faptul că erminia ortodoxă le folosește cu mult succes, ca instrumente menite să ne ajute la înțelegerea și aprofundarea Cuvântului lui Dumnezeu, ce conduce la cunoașterea lui Dumnezeu.

2. Nunta din Cana (Ioan 2, 1-11). *Câteva note exegetice și teologice* (p. 37-60)

Dată fiind încărcătura teologică a textului care relatează despre participarea Mântuitorului la Nunta din Cana Galileii, ca început al activității Sale mesianice, săvârșind cu acest prilej prima Sa minune, studiul aduce contribuția la înțelegerea și aprofundarea aspectelor exegetice cu implicații teologice, în primul rând minunea transformării apei în vin, și în acest context rolul Maicii Domnului în realizarea acestei minuni, cât și a implicării Fiului lui Dumnezeu în actul căsătoriei și al familiei.

3. Botezul pentru cei morți (I Corinteni 15, 29) *O aluzie enigmatică a Sfântului Apostol Pavel* (p. 61-82)